AFET YÖNETİMİ AÇISINDAN VAN DEPREMİNDEN ELDE EDİLEN DERSLER

O. Ergünay[1] ve B. Özmen[2]

[1] *Türkiye Deprem Mühendisliği Derneği Genel Sekreteri*
[2] *Doktor, Deprem Mühendisliği Uygulama ve Araştırma Merkezi, Gazi Üniversitesi, Ankara*
Email: oktayergunay@yahoo.com

ÖZET:

Türkiye'de depremler sonrasında yaşanan olayların afet yönetim sisteminin bütününü kapsayan bir yaklaşımla sistematik olarak incelenmesi, öğrenilen derslerin yazıya dökülmesi, elde edilen ders ve deneyimlerin ışığı altında risk veya zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme planları ve faaliyetlerinin güncelleştirilmesi, kanun ve yönetmeliklerden kaynaklanan eksikliklerin giderilmesi geleneği maalesef yeterince gelişmemiştir. Bu nedenle de hemen her yörede meydana gelen depremler veya büyük afetler sonrasında benzer hatalar ortaya çıkmakta, olayları yaşayan kişilerin ve/veya kurumların deneyimleri yazılı hale getirilip, paylaşılmadığı için zaman içerisinde unutulmakta, aynı eksiklik ve hatalar sürekli tekrar edilmektedir. Ayrıca yapılan çalışmalarda yalnızca olaya müdahale ve kısmen de iyileştirme aşamasında yapılan münferit faaliyetler incelendiği için de sistemdeki temel hatalar gündeme getiril(e)memektedir. Bu bildirinin amacı, 23 Ekim ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde Van ili hudutları içersinde meydana gelen depremleri, afet yönetim sisteminin risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme safhalarında yapılan çalışmalar açısından incelemek, değerlendirmek ve elde edilen dersleri açıklamaktır.

ANAHTAR KELİMELER: Afet yönetimi, risk azaltma, hazırlık, müdahale, iyileştirme, Van depremleri.

1. GİRİŞ

23 Ekim ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde Van ili hudutları içersinde meydana gelen ve önemli kayıp ve hasarlara yol açan depremler, afet yönetim sisteminin bütünlüğü içersinde afet öncesi, sırası ve sonrasında yapılmış olan faaliyetler dikkate alınarak incelenmiş ve irdelenmiştir. Konunun detayına girmeden önce zaman zaman yanlış algılanabilen afet yönetim sisteminin ne olduğunun kısaca açıklanmasında yarar görülmektedir.

Afet yönetim sistemi; **afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması amacıyla sistemin, zarar veya risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarında yapılması gereken çalışmaların planlanması, yönlendirilmesi, koordine edilmesi, desteklenmesi ve uygulanabilmesi için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla, kaynaklarının bu ortak hedefler doğrultusunda yönetilmesini ve etkin olarak uygulanmasını gerektiren çok geniş bir kavramdır.**

Bu nedenle de literatürde **"Kapsamlı Afet Yönetimi"** kavramı daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

Kapsamlı afet yönetim sisteminin ana amaçlarını ise aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

Afet Öncesinde:

- Meydana gelebilecek afetlerden toplumun en az zarar ve fiziksel kayba uğraması için gereken tüm teknik, idari ve yasal önlemleri afet olmadan önce almak,
- Erken uyarı ve alarm sistemleri kurmak ve halkı bu konuda eğitmek,
- Mümkün olan hallerde olayları önlemek, mümkün olmayan hallerde ise arama-kurtarma, acilyardım ve iyileştirme çalışmalarının en hızlı, verimli ve etkili bir şekilde yapılabilmesini sağlamak için planlar ve hazırlıklar yapmak,
- Afet zararlarının azaltılması çalışmalarını kalkınmanın her aşamasına dâhil etmek ve böylelikle mevcut riskin artmasını önlemek ve sürdürülebilir bir kalkınmayı sağlamak,
- Toplumun her kesiminin olayların etkilerinden en az zararla kurtulabilmesi için gerekli bilgilerle donatılmasını sağlayacak eğitim, bilgilendirme ve bilinçlendirme programlarını uygulamak ve yeterli personeli yetiştirmek.

Afet Sırası ve Sonrasında:

- Mümkün olan en fazla sayıdaki insanı kurtarmak ve sağlıklarına kavuşmalarını sağlamak,
- Afetlerin doğurabileceği ek tehlike ve risklerden insan canını ve malını korumak,
- Afetten etkilenen toplulukların hayati ihtiyaçlarını mümkün olan en kısa süre içersinde karşılamak ve hayatın bir an önce normal hale gelmesini sağlamak,
- Afetin doğurabileceği ekonomik, sosyal, çevresel ve psikolojik kayıpların süratle ortadan kaldırılması için gerekli önlemleri almak,
- Afetten etkilenen topluluklar için daha güvenli ve gelişmiş yeni yaşam çevreleri oluşturmak.

2. VAN'IN DEPREM GEÇMİŞİ, 23 EKİM VE 9 KASIM 2011 VAN DEPREMLERİ

Van ili ülkemizin 1945 yılında hazırlamış olduğu ilk resmi deprem bölgeleri haritasından bu yana büyük depremlerin olduğu aktif fay zonları içersinde yer almıştır. Halen yürürlükte olan 1996 tarihli Türkiye Deprem Bölgeleri haritasında ise il topraklarının % 62'si birinci ve % 38'i ikinci derece olmak üzere tamamı deprem tehlikesi altındadır (Özmen vd., 1997). Tarihi dönemlerden günümüze kadar irili ufaklı bir çok deprem yaşamış olan ilde son büyük deprem 24 Kasım 1976 tarihinde Muradiye-Çaldıran yöresinde yaşanmış ve 7.2 büyüklüğünde olan bu depremde 3840 kişi hayatını kaybetmiş, 497 kişi yaralanmış, 9552 konut yıkılmış veya ağır hasar görmüştür. Ayrıca Van ili mülga Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğünce 1996 yılında yayımlanmış olan "Türkiye'nin Sismotektoniği" adlı yayında, gelecekte önemli depremlerin olabileceği sismik boşluk alanı olarak belirlenmiştir. 1970'li yıllardan bu yana Van ili'nin deprem tehlikesi ile ilgili birçok yayın ve çalışma yapılmıştır. Özetlemek gerekirse Van ilinin deprem tehlike ve riski yüksek olan illerimiz arasında olduğu öteden beri iyi bilinmektedir.

23 Ekim 2011 Pazar günü yerel saatle 13.41'de meydana gelen Mw:7.2 büyüklüğündeki son depremde resmi rakamlara göre 604 kişi hayatını kaybetmiş, 1673 kişi yaralanmış, 38.515 konut yıkılmış veya ağır hasar görmüştür. Depremden başta Erciş ilçesi ve köyleri, Van merkez ilçesi ve köyleri ile Edremit ilçesi ve köyleri olmak üzere 200 yerleşim biriminde yaşayan 650.000 kişi önemli ölçüde etkilenmiştir. 9 Kasım 2011 Çarşamba günü yerel saatle 21.23'te meydana gelen Mw:5.6 büyüklüğündeki artçı depremde Van merkezde, ikisi otel olmak üzere çöken 25 binanın altında maalesef 40 kişi daha hayatını kaybetmiş böylece hayatını kaybeden insan sayısı 644'e yükselmiştir. Burada dikkati çeken nokta can kayıplarının % 89'unun (577 kişi) il ve ilçe merkezlerinde meydana gelmiş olması buna karşın depremden etkilenen 155 köyde ise can kayıplarının %11 (67 kişi) düzeyinde kalmış olmasıdır.

3. AFET YÖNETİMİ AÇISINDAN VAN DEPREMLERİNE GENEL BAKIŞ

3.1. Zarar veya Risk Azaltma Faaliyetleri

Van ilinin deprem tehlikesi ve riski yıllardır çok iyi bilinmesine ve bu konuda ülkemizde yerleşme ve yapılaşmaların depreme dayanıklı yapılmasını zorunlu kılan birçok yasa ve yönetmelik bulunmasına ve daha da önemlisi 37 yıl önce büyük bir deprem yaşayarak 8340 insanını kaybetmiş olmasına rağmen ilde afet öncesinde yapılması gereken ve yukarıda sayılan temel faaliyetlerin hemen hiç birinin yapılmadığı görülmektedir. Bu durumun en çarpıcı örneği afet tehlike ve risklerinin azaltılması konusunda ilin en yetkili kişilerinin basına verdikleri **"deprem öncesinde Van'ın deprem gibi bir önceliği bulunmamaktaydı"** demeci ile sabit olmuştur. Hemen tüm illerimiz için geçerli olan bu ifade ülkemizde deprem zararlarının azaltılamamasının ana nedenini açıkça ortaya koymaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere afet öncesinde yapılması gereken temel faaliyetlerin hemen hiç birini yerine getirmeyen yerel yönetimlerden etkin bir afet yönetim sistemi uygulamalarını beklemek hayalcilik olacaktır. Meydana gelen yapısal hasarlardan da görüldüğü üzere Van ilinde yerleşme ve yapılaşmalarla ilgili olarak yürürlükte olan yasa ve yönetmeliklerin hemen hiç uygulanmadığı görülmektedir. Bu konuda; bilgisizlik, bilinçsizlik ve denetimsizlik, çok kötü malzeme ve işçilik, deprem ve imar yönetmeliklerine uyulmaması alışkanlıkları maalesef her kademede devam etmektedir. İl merkezi ve Erciş ilçesindeki yapıların büyük bir kısmının her tür denetimden yoksun ruhsatsız yapılar olduğu dikkate alındığında can kaybının bu düzeyde kalmış olmasına şükür etmek gerekir.

Bilindiği üzere 1999 depremleri sonrasında yerel yönetimlerin afet risklerinin azaltılması konusundaki ilgisiz ve bilgisizliklerini ortadan kaldırmak amacıyla Büyükşehir belediyesi, il özel idaresi ve belediye yasalarında 2000 yılı sonrasında değişiklikler yapılmış ve bu yasalara ayrı bir madde olarak, **"deprem ve diğer doğal afetlerden korunmak veya bunların zararlarını azaltmak amacıyla bölgenin özelliklerini de dikkate alarak gerekli afet ve acil yardım planlarını yapar, ekip ve donanımları hazırlar"** görevi eklenmiştir. Deprem ve diğer afetlerden korunmanın veya bunların risklerini azaltmanın en temel yolu, her tür ve ölçekteki planlama çalışmaları sırasında bölgedeki afet tehlike ve risklerinin belirlenerek bu tehlike ve riskleri önleyecek, bunlardan korunacak veya etkilerini azaltacak eylemlerin gelişme ve yerleşme planlarının hazırlanması sürecinde uygulanması ile mümkündür. Ancak ilin 2009-2013 dönemini kapsayan İl Özel İdaresi stratejik planı, 2010-2014 dönemini kapsayan Van Belediyesi stratejik planı ve daha önemlisi 2011 yılı başlarında hazırlanmış ve Mülga Çevre ve Orman Bakanlığınca da onaylanmış olan yeni çevre düzeni planı incelendiğinde deprem ve diğer doğal kökenli afet tehlikeleri ve risklerinin azaltılması ile ilgili olarak hiçbir koruyucu ve önleyici önleme rastlanmadığı görülmektedir. Buna ilave olarak afet, imar, yapı denetim mevzuatı gereğince uygulanması zorunlu olan yerleşme ve yapılaşmaların etkin denetimi faaliyetlerinin hemen hiç uygulanmadığı da bölgede ruhsatsız yapı sayısının rekor düzeyde olduğundan anlaşılmaktadır.

3.2. Hazırlık Faaliyetleri

Hazırlık faaliyetlerinin il düzeyindeki ana konuları;

İlin sahip olduğu afet tehlike riskleri esas alınarak İl Acil Yardım Planları'nın (müdahale planları) hazırlanması ve geliştirilmesi,

Bu planlarda görev ve sorumluluk verilen kurum ve kuruluş personelinin eğitim ve tatbikatlarla yetiştirilmesi,

Kritik acil yardım malzemelerinin stoklanması,

Arama-kurtarma faaliyetlerinin örgütlenmesi, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması,
Halkın bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi,

Erken uyarı ve alarm sistemlerinin kurulması ve geliştirilmesi, gibi faaliyetlerdir.
Hemen her ilimizde olduğu gibi, Van İlimizde de arama-kurtarma faaliyetlerinin iyileştirilmiş olması dışında, önceki depremlere kıyasla gelişmiş herhangi bir hususa rastlanmamıştır. Buna karşın 2005 yılında kurallara uygun olarak yapılmış olan yeni İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü binasının depremden hiç hasar görmemiş olmasının dahi olaya müdahaledeki katkısı dikkatle irdelenmelidir.

İlin deprem ve diğer afet risklerinin azaltılması ile ilgili bir stratejisi ve planı olmadığı gibi güncelleştirilmiş bir afet müdahale ve iyileştirme planı da yoktur. Ayrıca il görevlilerinin hemen hemen hiçbirisinin kendi görev ve sorumlulukları hakkında yeterli bilgisi de bulunmamaktadır. İl Arama-Kurtarma Birliği dışında hiç kimse ne yapacağını bilmiyordu. İlin önceden stoklanmış çadır, battaniye vb. gibi acil yardım malzemeleri yoktu. İlde zorunlu deprem sigortası yaptıran sadece 7312 kişi bulunmaktaydı. İl afet müdahale planı bir senaryoya dayanmadığı için acil ihtiyaçların belirlenmesi olanaksızdı. Belediye ile il afet ve acil durum yönetimi arasında planlama ve önceden hazırlık konularında hemen hemen hiçbir işbirliği ve koordinasyon sağlanamamıştı.

3.3. Olaya Müdahale Faaliyetleri

Bir afetin meydana gelmesinden hemen sonra başlayarak afetin büyüklüğüne bağlı olarak 1-2 ay içerisinde yapılan tüm faaliyetlere müdahale veya acil yardım faaliyetleri diyoruz.

Bu faaliyetlerin ana hedefi; **mümkün olan en kısa süre içerisinde, en fazla sayıdaki insanın hayatını kurtarmak, yaralıların tedavisini sağlamak ve afetten etkilenenlerin su, yiyecek, giyecek, barınma, ısınma, korunma, güvenlik, psikolojik destek gibi hayati ihtiyaçlarını en kısa süre içerisinde ve en uygun yöntemlerle karşılamaktır.**

Bu safhada yapılacak tüm faaliyetler, ilin veya yetmemesi halinde, ülkenin tüm güç ve kaynaklarının zamanında, hızlı ve etkili şekilde afet bölgesinde kullanılmasını gerektirdiğinden, çok iyi planlama, koordinasyon, yetki, sorumluluk, eğitim ve deneyimi gerektirmektedir.

Hazırlıkla ilgili bölümde belirtildiği üzere, Van ilinin yeterli hazırlığı olmadığı için zamanında, hızlı ve etkili bir afet müdahalesi uygulandığı söylenemez. Tüm görevlilerin iyi niyetli, gayretli ve fedakârca çalışmaları afetin ilk anlarında ortaya çıkan kargaşa ve sorunların etkin bir şekilde çözümlenmesi için yeterli olmamıştır. Bu nedenle de olayın ilk saatlerinde başta Sn. Başbakan ve başbakan yardımcısı olmak üzere altı bakan bölgeye hareket etmiştir. Dünyanın hemen her ülkesinde bir afet olayının ilk anlarında Başbakan ve bakanların bölgeye gitmesi, yerel yetkililerin en kritik zamanlarının bu tür protokol ziyaretleri ile kaybedildiği düşünülerek, yanlış bir davranış olarak değerlendirilmektedir. Hazırlıksız ve bilgisiz bir yerel yönetim olması nedeniyle olay tamamen merkezi kurum ve kuruluşlar tarafından yönetilmiştir.

Deprem, 23 Ekim 2011 Pazar günü yerel saatle 13.41'de meydana gelmiştir. Depremin Pazar günü ve gündüz meydana gelmiş olmasının can kayıpları ve olaya daha hızlı müdahale edilmesinde bir avantaj olduğu söylenebilir. İlin bu faaliyetleri yürütebilecek hazırlık, imkân ve kabiliyeti olmadığı için, bu faaliyetler başta Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Kızılay ve Sağlık Bakanlığı olmak üzere, merkezi kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülmüştür. İlk günlerdeki bazı yönetsel aksamalar dışında, arama-kurtarma, Ulusal Medikal Kurtarma (UMKE) ve Kızılay ekiplerinin acil yardım faaliyetleri başarılı olmuştur. Her ne kadar bölgeye gereğinden fazla arama-kurtarma ekibinin sevk edilmiş olması ve ekipler arasında iyi bir koordinasyon sağlanamaması ve binalar işaretlenmediği için aynı binada mükerrer arama faaliyetlerinin yürütülmüş olması gibi eleştiriler yapılmış olsa da ilk 24 saat içersinde bölgeye 2000'in üzerinde arama ve kurtarma ve Ulusal Medikal Kurtarma ekibinin sevk edilmiş olması olumlu olarak değerlendirilmelidir. İl yetkililerinin ifadelerine göre olayın hemen sonrasındaki bir saat içersinde Van merkezde ve 6 saat içersinde Erciş ilçe merkezinde, Van'da konuşlanmış olan arama-kurtarma birliğince kurtarma faaliyetlerine başlanmıştır. Daha sonraki günlerde ise yurt içinden 140 ekip ve 4418 personel ve yurt dışından ise 10 ekiple arama kurtarma faaliyetlerine devam

edilmiş ve bu faaliyetler sırasında 252 kişi enkaz altından sağ olarak çıkarılmıştır. İl merkezinin su, elektrik, doğal gaz, haberleşme, kanalizasyon gibi hayati alt yapılarının büyük zarar görmemesi ve meydana gelen hasarların yerel yönetimce çok kısa bir süre içersinde onarılmış olması olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Ancak Erciş ilçe merkezi için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

Depremin ilk haftası içersinde 2300 yaralı gibi farklı rakamlar verilmiş ise de sonradan düzeltilmiş resmi rakamlara göre her iki depremde 1673 kişi yaralanmış, bunların 1037'si karayolu ile civar illerdeki hastanelere 167'si ise uçaklarla büyük merkezlere sevk edilmiştir. Ayrıca Sağlık Bakanlığınca bölgeye ilk iki gün içersinde üç sahra hastanesi kurulmuş, 295 ambulans, 56 UMKE aracı, 2 ambulans uçak ve 6 helikopter gönderilmiş ve 2400 sağlık personeli görevlendirilmiştir. Bölgede depremden üç ay önce hizmete girmiş olan ve depremde hiç yapısal hasar görmemiş olan 700 yatak kapasiteli Bölge Eğitim Hastanesi dururken yaralıların % 72'sinin civar illere sevk edilmiş olması tartışılabilir. Ancak 24 Ekim günü sabaha karşı meydana gelen 4.9 büyüklüğünde bir artçı deprem gerek hastaların ve gerekse çalışanların bu binaya girmemelerine neden olmuş ve 20-25 gün süreyle hizmetler çadırlarda verilmiştir.

Yoğun kış şartları ve alt yapı eksikliklerine rağmen bölgede önemli salgın hastalıklara rastlanmaması, deprem sonrası sağlık hizmetlerinin küçük bazı aksaklıklar dışında başarılı olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Depremin hemen sonrasında Kızılay tarafından başlatılan acil barınma faaliyetleri ile ilgili olarak Van merkezde 10 ve Erciş merkezde 4 yerde olmak üzere toplam 14 yerde çadır kentler ile Mevlana evi adı verilen 2500 baraka kurulmuş ve 25.000 kişinin iskânı sağlanmıştır. Kızılay bölgede kendi stoklarından 53.500 ve dış yardım olarak gelen 21.500 çadır kullanarak yaklaşık olarak 350.000 kişinin acil geçici barınmasını 20 gün içersinde sağlamıştır. Ancak, 9 Kasım günü meydana gelen 5.6 büyüklüğündeki artçı deprem sonrasında tüm Van halkı çadır talebinde bulunmuş ve bölgede çadır temini ana sorun haline gelmiştir.

Kış şartları altında uzun süreli geçici iskânın çadırlarda sağlanmasının mümkün olmayacağı bilindiğinden gönüllü olan 36.000 kişi diğer illerdeki kamu lojman ve tesislerine yerleştirilmiş ve tüm ihtiyaçları ilgili valiliklerce karşılanmıştır. Deprem bölgesindeki halkın yiyecek, giyecek, içecek, psiko-sosyal destek, ısınma, mutfak ve hijyenik malzeme ihtiyaçları başta Kızılay olmak üzere, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından karşılanmıştır. Burada vurgulanması gereken bir konu da ülkemizde ilk kez sivil toplum kuruluşlarınca başlatılan "Evimiz evindir", "Kardeşim var", "Otelimde misafirsin" gibi kampanyalarla ülkenin her yerindeki insanların depremzedelere kucak açmış olması ve bu kanalla 15.000 kişinin geçici iskânının sağlanmış olmasıdır.

Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının koordinesi altında yürütülen sosyal destek eylem planı gereğince bölgede 277.000 kişiye sivil toplum kuruluşlarının etkin katılımı ile psiko-sosyal destek sağlanmış olması önemli bir faaliyet olarak kayda geçmiştir.

3.4. İyileştirme ve Daimi İskân Faaliyetleri

Bu faaliyetlerin ana hedefi; **afete uğrayan yerleşimlerin haberleşme, ulaşım, su, elektrik, kanalizasyon, eğitim, daimi iskân, ekonomik ve sosyal aktiviteler vb. gibi hayati ihtiyaçlarının en kısa süre içerisinde karşılanması ve uzun vadede insanlar için daha kaliteli ve güvenli yeni yaşam çevreleri oluşturulmasıdır.**

Yukarıda da belirtildiği üzere Van merkez ve Edremit ilçelerinde elektrik, su, kanalizasyon, doğal gaz, haberleşme gibi alt yapı hasarları ilk 24 saat içinde yerel yönetimlerce süratle onarılmış ve kentler kademeli de olsa bu hizmetlerden yararlanmaya başlamışlardır. Ancak alt yapıları daha çok hasar gören Erciş ilçesi ve köyleri uzun süre bu hizmetlerden yoksun kalmıştır.

Afetzedelerin yoğun kış şartları altında kışı çadırlarda geçirmeleri mümkün olamayacağından uzun süreli geçici iskân ihtiyacı gündeme gelmiştir. Bu amaçla 2011 Aralık ayı sonuna kadar içlerinde mutfak, banyo, tuvalet, sıcak su ve elektrikli ısınması da olan 21 metre karelik otuz bin konteyner inşa ettirilerek merkezde 31, Erciş'te ise 4 ayrı yere kurulmuştur. Ayrıca 6800 konteyner da köylere gönderilmiştir. 2012 Şubat ayından itibaren evleri yıkık veya ağır hasarlı olan afetzedelerle, çadır kentlerde yaşayanlar buralara nakledilmiştir. Kış boyunca bu konteynerlarda 175.000 kişi barındırılmış ve bunların tüm ihtiyaçları karşılanmıştır. Depremin hemen arkasından başlatılan hasar tespit çalışmaları, AFAD'tan 20 ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığından 300'e yakın teknik personel tarafından yürütülmüş ve 120 gün içersinde tamamlanmıştır. Bu süre içersinde meydana gelen 9 Kasım depreminde Van merkezde, yoğun şekilde kullanılmakta olan iki otelin yıkılarak 40 kişinin ölümüne yol açması hasar tespitlerinin nasıl ve ne için yapıldığının tartışılmasına yol açmıştır.

Daimi iskân çalışmaları için yer seçimi ve planlama faaliyetleri kış şartları altında depremin ilk ayını takiben Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca başlatılmış ve Van merkez ile Erciş merkez de yapılacak 15.000 konutun temelleri yoğun kış koşulları altında atılarak inşaatlara TOKİ tarafından devam edilmiştir. Yaklaşık olarak 10 ay gibi kısa bir süre içersinde 15.323 konutun inşası bitirilerek hak sahiplerine teslim edilmiştir. Köylerde ise evini yapana yardım yöntemi ile yapılan konut ve ahır inşaatları devam etmiştir. Daimi iskân alanlarında okul, çarşı, cami gibi sosyal tesislerde konutlarla birlikte inşa edilmektedir. Deprem bölgesinde yürütülen faaliyetlerin tümü hakkında detay bilgiler Van valiliği tarafından hazırlanmış olan "*23 Ekim 2011 Depreminden 365 gün Sonra, Van'da Hayat Yolunda*" başlıklı kaynaktan temin edilebilir.

4. ELDE EDİLEN DERSLER

Yıllardır çok iyi bilinmesi ve hemen her depremden sonra gündeme getirilmesine rağmen, ülkemizde henüz, deprem öncesinde yapılması gereken zarar veya risk azaltma ve hazırlık çalışmaları, yeterli, etkili ve sürdürülebilir olarak yürütülmemektedir. Bu durumun son örnekleri Van depremlerinde de ortaya çıkmıştır.

Afete zamanında, hızlı ve etkili müdahale etmenin ön koşulu olan, uygulanabilir afet müdahale planlarının hazırlanması, eğitimi, denenmesi konusunda illerimiz maalesef, bundan 30-40 yıl öncesine oranla çok az yol kat etmişlerdir. Birkaç ilin dışında, Van'da dahil olmak üzere hiçbir ilimizde senaryolara dayalı afet müdahale ve iyileştirme planları ile yeterli acil yardım malzemeleri stokları bulunmamaktadır.

Van Depremi, büyük afetler sonrasında basın ve halkla ilişkiler faaliyetleri ile algı yönetiminin önemini bir kez daha açıklıkla göstermiştir. İlin basın ve halkla ilişkileri nasıl organize edeceği konusunda hiçbir hazırlığı yoktu. Aynı zamanda yabancı dil bilen, iyi eğitilmiş ve deneyimli personeli de yoktu. Ulusal ve uluslararası medyanın tüm sorularına Sayın Vali cevap vermek durumundaydı. Depremin ilk saatlerinde Merkezi kamu yetkililerinin de bilgi alma ihtiyacı dikkate alındığında, ulusal ve uluslararası basına bir tek kişinin cevap veremeyeceği kolaylıkla anlaşılacaktır. Bu durum ulusal ve özellikle uluslararası medya için bilgi boşluğu yaratmış ve medya mensupları halktan ve yetkisiz kişilerden aldıkları bilgileri gelişi güzel yayımlamak zorunda kalmışlardır.

Aynı sıkıntı deprem sonrasında en yüksek noktaya ulaşması kaçınılmaz olan, halkın bilgilendirilmesi konusunda da yaşanmıştır. Özellikle de bazı bilim insanlarının bölgede büyük depremler bekledikleri konusundaki sorumsuz açıklamaları halkta huzursuzluk yaratmış ve çadır yağmalarına yol açmıştır.

Köy ve mahalle muhtarlarının afet öncesinde planlama ve hazırlık çalışmalarına katılmalarının gereği, bir kez daha ortaya çıkmıştır. Halkın afetler karşısındaki hak ve vecibeleri ve kendi görev, yetki ve sorumlulukları konusunda hiçbir bilgisi olmayan muhtarlardan etkin görev yapmalarını beklemek imkânsızdır.

Belediye yetkilileri ile İl Kriz Merkezi yönetimi arasında, koordineli ve etkili bir işbirliği kurulamamış ve Valilikçe düzenlenen koordinasyon toplantılarına Belediye'den hiçbir yetkili katılmamıştır. Bu durum faaliyetlerin aksamasına yol açmıştır.

İlde, afet yönetiminde önemli görevler üstlenmesi gereken kilit personelin bilgisiz, eğitimsiz ve deneyimsiz olması nedeniyle sağlam binalara girmeyi çeşitli ikazlara rağmen kabul etmemeleri sonucu, hizmetler iptidai şartlar altında çadırlarda verilmiştir. Özellikle sağlık hizmetlerinin kış şartları altında çadırlarda verilmesi, yaralı sayısının çok olması durumunda, önemli sorunlar doğurabilirdi.

Komşu iller ve merkezden görevli olarak gönderilen yüzlerce kamu görevlisi, bölgeye yeterli hazırlıkları olmadan geldikleri için, bu kişilerin barınma ve beslenmesi sorun yaratmıştır. Deprem bölgesine görevli olarak gönderilen her kişinin kendisine en az üç gün yetecek kumanya ile afet bölgesine gelmesinin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Halka üç ay gibi gereğinden çok uzun süre sıcak yemek verilmiştir. Afetlerde önemli olan halkın bir an önce normal yaşama dönmesini sağlayıcı önlemleri almak iken, halkın uzun süre her ihtiyacının devlet tarafından karşılanması doğru bir politika değildir.

Her depremde olduğu gibi, bu depremde de bölgede ihtiyacın çok üstünde çadır dağıtılmıştır. Yürürlükteki yasalarımız gereğince evleri sağlam ve hafif hasarlı olan ailelere çadır verilmesi gerekmemekte iken, kamu görevlileri de dahil olmak üzere herkese "Korku Çadırı" verilmiştir. Hele 9 Kasım depreminden sonra ilin hemen her yerinden çadır taleplerinin gelmesi üzerine dağıtılmış olan 75 bin çadır dahi yetersiz kalmış ve her depremde olduğu gibi çadır bölgede önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.

Van depremi sonrasında merkezi ve yerel düzeyde yaşanan sorunların temelinde, merkezi bir kurumsal yapılanma esas alınarak düzenlenmiş olan afet mevzuatının, yasayla yerel bir kurumsal yapılanma esas alınarak 5902 sayılı yasaya göre düzenlenmiş olan yeni sistemde uygulanmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Kurumsal yapılanma yeni, yasa ve yönetmelikler eski olunca ve yeni yapılanmaya göre düzenlenmeyince bu sorunların yaşanması kaçınılmazdır. Bu sorunların canlı örneği ilin hazırlık düzeyinde ve hasar tespitlerinde yaşanmıştır.

17.06.2009 tarih ve 27261 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5902 sayılı yasa gereğince illerde valiliklere devredilmiş olan afet ve acil durum yönetimi ile ilgili görevlerin il tarafından yerine getiril(e)mediği ve ilin afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması ve afetlere karşı hazırlıklı olunması konularında hiçbir önceliği ve faaliyeti olmadığı görülmüştür. Bu nedenle de il, meydana gelen depremi yönetmekte yetersiz kalmıştır. Aslında bu durum birkaç büyük il dışında tüm iller için geçerlidir. Maalesef illerimiz afetler öncesinde yapılması gereken **önleme ve risk azaltma** çalışmalarına ilgi duymamakta ve bu nedenle de büyükçe bir afetle karşılaştıklarında önemli yönetim sorunları yaşamaktadırlar.

Deprem sonrası yapılan ön hasar tespitlerinde sorunlar yaşanmıştır. Ön hasar tespitlerinin ana amacı; vatandaşların can ve mal güvenliğini sağlayabilmek için, kullanılması mümkün olan hasarsız veya az hasarlı binalarla, kullanılması tehlikeli olan orta ve ağır hasarlı binaları süratle belirlemek ve acil yıktırılması gerekenler hakkında yetkililere raporlar vermektir. Ancak gerek 7269 sayılı yasa ve gerekse Afetlere ilişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelikte belirtilmediği için bu tespitler sonrasında binalar işaretlenmemekte, halkın kendi binalarının hasar durumu hakkında kesin hasar tespitleri yapılıp listeler asılana kadar bilgisi olmamakta ve halk sağlam evini dahi kullanamamaktadır. Ayrıca ön tespitlerde öncelik hastane, okul, spor salonu, yurtlar, otel, motel gibi geçici iskân amacıyla kullanılabilecek yapıların deneyimli hasar tespit ekipleri tarafından, olabildiğince doğrulukla ve süratle gözden geçirilmesi olmalıdır. Eski mevzuata göre yapılan hasar tespitleri her deprem sonrasında problem olmaya devam etmektedir.

Her deprem veya afet sonrasında olduğu gibi merkezi ve yerel düzeyde halkın, kamu oyunun ve medyanın bilgilendirilmesi konusunda büyük bir boşluk yaşanmış ve maalesef bu boşluk yapıcı ve iyi niyetli olmayan kişi ve kuruluşlar tarafından doldurularak yerel ve merkezi yöneticilere olan güvenin sarsılmasına yol açmıştır. Afete maruz bölge ilanı konusunda medya ve TBMM mensupları arasında dahi çelişkili tartışmalar uzun süre devam etmiştir. Bu konuda AFAD yetkililerinin süratle etkin düzenlemeler yapmasının gereği bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Hemen her deprem sonrasında yaşanan ve halkı büyük ölçüde olumsuz olarak etkileyen bazı unvanlı veya unvansız kişilerin depremler hakkındaki etik ve bilim dışı açıklamaları bu depremde de yoğun olarak yaşanmıştır. Bu konuda Deprem Danışma Kurulunun bazı üyelerine yaptırılan açıklamalar da yeterli olmamıştır.

5. SONUÇ

23 Ekim ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde meydana gelen Van depremleri ülkemizde etkin bir afet yönetim sisteminin henüz kurulamadığını bir kez daha bütün açıklığı ile gözler önüne sermiştir. Ülkemiz 1990'lı yıllardan bu yana afet yönetim sisteminin olaya müdahale ve iyileştirme aşamalarında başarılı uygulamalar yapmış olmasına rağmen, sistemin temelini oluşturan afet öncesi risk (zarar) azaltma ve hazırlık aşamalarında yapılması gereken çalışmaları merkezi ve yerel düzeylerde hep ihmal etmiş ve bu durumun acı faturalarını ödemiştir. Türkiye'nin az gelişmiş ve nüfus yoğunluğu çok düşük olan bölgesinde meydana gelen bu depremin maliyeti 644 can kaybı, 1673 yaralı ve 5.5 milyar lira doğrudan ekonomik kayıp olarak ödenmiştir. Hemen her deprem sonrasında ülkenin tüm kaynakları kullanılarak yürütülen müdahale ve iyileştirme çalışmalarında elde edilen başarılar maalesef risk azaltma ve hazırlık çalışmalarındaki başarısızlıkları unutturmakta ve sürdürülebilir bir afet yönetim sistemi kurulması daha sonraki depremlere ertelenmektedir.

KAYNAKLAR

Demirtaş, R., Yılmaz, R., 1996, Türkiye'nin Sismotektoniği, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara

Ergünay, O., 1996, Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır?, TÜBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara.

Ergünay, O., 2003, Afete Hazırlık ve Afet Yönetimi, Türkiye Kızılay Derneği, Eğitim Kitapçığı, Ankara

Karancı, N., Kalaycıoğlu, S., Erkan, B.B.B., Özden, A.T., Çalışkan, İ., Özakşehir, G., 2011, Tabanlı-Van (23 Ekim 2011 ve Edremit-Van (9 Kasım 2011) Depremleri İnceleme Raporu, ODTÜ Afet Yönetimi Uygulama Araştırma Merkezi, 74 sayfa, Ankara

ODTU Deprem Mühendisliği Araştırma Merkezi, 2011, 23 Ekim 2011 Mw 7.2 Van Depremi Sismik ve Yapısal Hasara İlişkin Saha Gözlemleri, Rapor No: METU/EERC 2011-04, Ankara

Özmen, B., Nurlu, M., Güler, H., 1997, Coğrafi Bilgi Sistemi ile Deprem Bölgelerinin İncelenmesi, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü, 89 s., Ankara

TC. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı, 2012, Birlikte Başardık: Van Depremi, Ankara.

T.C. Van Valiliği Yayını, 2012, 23 Ekim 2011 Depreminden 365 gün Sonra, Van'da Hayat Yolunda.